WHERE IS HERE, WHAT AM I?
DESIGNING, IMPLEMENTATION AND EVALUATION OF AN INTRODUCTION TO CLINICAL CLERKSHIP COURSE FOR MEDICAL STUDENTS*

Authors: Haddadgar A; Jowshan R; Changiz T; Shams B; and Yousefy A

Introduction: Clinical education environment is unfamiliar to students, comparing to previous learning environments. It seems that designing a program to match actual needs of students for adopting to this new environment may lead to more cooperation of them and improve educational outcomes:

Method: Learning needs for such a course were assessed according to viewpoints of both medical students in the first year of clinical clerkship and expert clinical teachers. The course was implemented as a two-day seminar, and the attitudes and outcomes were measured with a self-administered questionnaire.

Findings: Although the course was optional for the students, the majority of students participated in it to the end. Most of them claimed that the program was useful and essential in improving their activities and knowledge.

Discussion: Regarding the active participation of students during designing process and implementation of this course and their satisfaction of participation, it seems that this program helped those students sho are to enter clinical clerkship, yet more specialized courses are felt needed. Coordination of all authorities who are responsible for clinical education in designing a complete course of clinical introduction is essential.

Key words: Clerkship – Learning Environment

Address: Hadadgar Arash, Unit of Educational Revisions, EDC, Isfahan University of Medical Sciences and Health Services, Isfahan, Iran.

Source: Iranian Journal of Medical Education ۲۰۰۰ ۱(۱): ۲٤-۲۸

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-03]

* The costs of this study was paid by Educational Development Center, Isfahan University of Medical Sciences and Health Services

اينجا كجاست؟ وظيفه من چيست؟

طراحي، اجرا و ارزشيابي برنامه آزمايشي آشنايي با دوره باليني براي دانشجويان پزشكي

آرش حدادگر – رضا جوشن – طاهره چنگيز – بهزاد شمس – عليرضا يوسفي

چكيده مقاله

مقدمه: محيط آموزش باليني براي دانشجويان پزشكي نسبت به محيطهاي قبلي ناآشناست. به نظر مي‌رسد تدوين برنامه‌اي مبتني بر نيازهاي واقعي دانشجويان براي آشنا ساختن آنها با محيط جديد به مشاركت بيشتر دانشجويان و افزايش بازده آموزشي آنها منجر شود.

روشها: ابتدا نيازهاي آموزشي دانشجويان در دوره باليني، با نظرخواهي از دانشجويان سال اول باليني و استادان با تجربه، مشخص گرديد و در قالب برنامه دو روزه‌اي كه محتواي آن برمبناي نيازها تدوين شده بود، به صورت سمينار ارائه شد. در پايان درمورد مؤثر بودن قسمتهاي گوناگون برنامه از دانشجويان برنامه نظرخواهي شد.

يافته‌ها: عليرغم اختياري بودن شركت در سمينار، اكثر شركت‌كنندگان تا پايان برنامه شركت فعال داشتند و رضايت آنان از قسمتهاي مختلف برنامه درحد مطلوب بود.

بحث: باتوجه به مشاركت فعال دانشجويان در فرآيند طراحي و اجراي برنامه و رضايت آنان از شركت در دوره آزمايشي، به نظر ما اين برنامه، ورود دانشجويان به محيط باليني را تسهيل و مهارتهاي اوليه لازم براي كار باليني تا حدودي تقويت كرد. ولي به برنامه‌هايي با مدت بيشتر و مطالب تخصصي تري نياز است. گرچه دوره آموزشي نشانه‌شناسي عملي عهده‌دار چنين رسالتي است، اما ضعف دانشجويان هنگام شروع دوره باليني در اين مهارتهاي اوليه، عدم كفايت دوره را اثبات مي‌كند. هماهنگي تمام مسؤولان درگير در آموزش باليني براي طراحي يك دوره مقدمات باليني ضروري به نظر مي‌رسد.

واژه‌هاي اصلي: دوره كارآموزي؛ محيط يادگيري؛ مقدمات باليني.

آليس از يك تالار دراز سر درآورد كه با يك رديف چراغ آويخته از سقف روشن مي‌شد.
... آليس با خود گفت: واه، واه؛ امروز چقدر همه چيز عجيب است! همين ديروز همه چيز عادي عادي مي‌گذشت. نكند ديشب عوض شده باشم؟ (آليس در سرزمين عجايب؛ لوئيس كارول)

مقدمه

بيمارستان و بخشهاي باليني براي دانشجويان پزشكي تازه وارد تا حدود زيادي ناآشناست. محيطهاي آموزشي قبلي آنان چه در قبل از دانشگاه و چه در دوره علوم پايه، غالباً يكطرفه و يا با تعامل محدود، تقريباً بدون انعطاف، رسمي و از قبل تعيين شده و عموماً غيركاربردي و در فضايي غيرواقعي شكل گرفته است. در حالي كه پس از ورود به دوره باليني، آموزش شكل كاربردي واقعي پيدا مي‌كند، گروههاي يادگيري كوچك و متنوع شكل مي‌گيرد و حضور بيمار، كاركنان بيمارستان، كارورزان و دستياران، ارتباطات جديدي را در محيط يادگيري ايجاد مي‌كند. شكل رسمي و از قبل تعيين شدة محتواي يادگيري كه در دوره پايه متداول بود، به اشكال انعطاف‌پذير و جوشيده از نوع بيمار مورد مواجهه و روشهاي متنوع بحث و گفتگو تبديل مي گردد. برخورد دانشجو با مشكلات و آلام بيماران تا مدتي امنيت خاطر دانشجويان را سلب نموده و احساس بي كفايتي و عدم اطمينان، آنان را نگران مي سازد و بازده آموزشي آنان را تا مدتي كاهش مي‌دهد(۱ و ۲).

دانشجويان پزشكي در سنيني وارد دوره باليني مي‌شوند (حدوداً ۲۲ سالگي) كه نحوه يادگيري آنان به سمت يادگيري بزرگسالان ميل مي‌كند. افراد بزرگسال براي يادگيريهاي جديد مايلند:

اين برنامه در تابستان و مهر ۷۸ با استفاده از امكانات مركز توسعه و مطالعات آموزش پزشكي دانشگاه علوم پزشكي و خدمات بهداشتي – درماني استان اصفهان در دفتر طراحي، اجرا و ارزشيابي تغييرات آموزشي اين مركز انجام شده است.

آدرس: آرش حدادگر، مديريت مطالعات وتوسعه آموزش پزشكي، دانشگاه علوم پزشكي و خدمات بهداشتي – درماني استان اصفهان.
E-mail. Change_edu@Hotmail.com

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-03]

۱- موضوعات جدید هر چه بیشتر با تجربه هاي قبلي آنان سازگار باشد.
۲- موضوع یادگیري قابل فهم باشد.
۳- مطالب با سازماندهي بیشتري عرضه شود.

در حالي که گذر به دوره بالیني کمتر باتوجه این اصول انجام مي‌پذیرد.

براین اساس به نظر مي‌رسد ضرورت دارد دانشجویان پزشکي قبل از ورود به دوره بالیني، توانایي لازم براي مواجهه با مسؤولیتهاي جدید و تازه هاي محیط بالیني، اهداف آموزشي این دوره نقش و وظایف سایر افراد درگیر در کار بالیني، نحوه ارتباط با سایر افراد تأثیرگذار در آموزش بالیني را فراگیرند تا اضطراب و سردرگمي ماههاي اولیه حضور در دوره بالیني کاهش یابد و دانشجویان قادر باشند در این محیط پرتحرك و فعال آموزشي، بیشترین یادگیري را داشته باشند.

بنابراین، ضرورت طراحي دوره‌اي به منظور آشنایي بیشتر دانشجویان با دوره بالیني و کسب مهارتهاي اولیه مورد نیاز، غیرقابل اجتناب جلوه مي‌کرد. از آنجا که منابع مستندي که نیازهاي آموزشي دانشجویان براي ورود به دوره بالیني براساس شرایط آموزش بالیني کشور را توصیف کرده باشد دراختیار نبود، لذا پژوهشگران تصمیم گرفتند تا از طریق نظرسنجي از دانشجویان و استادان مجرب به این نیازها دست یابند.

روشها و یافته ها

طراحي پرسشنامه تعیین نیازهاي آموزشي

جلسات جداگانه اي با تعدادي از دانشجویان ترم اول و دوم بالیني و نیز استادان برجسته دوره بالیني برگزار شد و با روش بارش افکار (Brain Storming) و بکارگیري CIT (Critical Incidence Technique) : روشي براي تعیین حداقل موارد مشخصه و نیازهاي آموزشي یك حرفه)، نظریات آنان درباره نیازهاي آموزشي ورود به دوره بالیني جمع‌آوري شد.

این نظریات به چهار حیطه زیر تقسیم‌بندي شد:

۱- محیط و امکانات بیمارستانهاي آموزشي
۲- روند یادگیري و آموزش در دوره بالیني
۳- وظایف و اختیارات خود
٤- وظایف و اختیارات استادان و سایر کادر پزشکي

سپس دو پرسشنامه حاوي ۳٦ سؤال تنظیم شد که روایي صوري آن از طریق مطالعه راهنما (Pilot) و روایي محتوایي آن از طریق کارشناسي تعیین شد. پرسشنامه در فروردین ۷۸ بین تعدادي از استادان و دانشجویان بخشهاي داخلي و جراحي توزیع گردید. به دانشجویان گفته شد که نتایج این پرسشنامه براي اصلاح وضع آموزش بالیني بکار گرفته مي شود.

هر کدام از سؤالات پرسشنامه در دو ستون سه گزینه اي مطابق نمونه زیر طراحي شد:

درصد بازگشت پرسشنامه‌هاي دانشجویان ٦۷ نفر (۷۰ درصد) و استادان ۱۸ نفر (۹۰ درصد) بود. پایایي پرسشنامه برحسب آلفاي کورنباخ ۰/۹۰۸۳ براي دانشجویان و ۰/۹٥٦۸ براي استادان بدست آمد. ٥۰ نفر از دانشجویان ترم ۱ و ۱۷ نفر ترم ۲ بودند.

پرسشنامه‌ها تجزیه و تحلیل گردید و موضوعاتي براي یادگیري ضروري دانسته شد که میانگین نمره بخش اول آن (میزان اطلاع) بیشتر از نمره میانگین بخش دوم (میزان تمایل) بود. این موضوعات به تفکیك نظرات استادان و دانشجویان در جدول ۱ آمده است.

نمونه جدول پرسشنامه دانشجویان

	من به عنوان یك دانشجوي پزشکي از این موضوع ...			من به عنوان یك دانشجوي پزشکي درمورد این موضوع ...		
موضوع	کاملاً مطلعم	تاحدودي مطلعم	اصلاً اطلاع ندارم	بسیار مایلم که بدانم	بدم نمي‌آید که بدانم	تمایلي براي دانستن ندارم
- وظایف دانشجو در بخش (Ward)	۱ ❑	۲ ❑	۳ ❑	۱ ❑	۲ ❑	۳ ❑

نمونه جدول پرسشنامه استادان

	اغلب دانشجویان پزشکي از این موضوع			یك دانشجوي پزشکي این موضوع را		
موضوع	کاملاً اطلاع دارند	نسبتاً اطلاع دارند	هیچ اطلاعي ندارند	حتماً باید بداند	به طور نسبي باید بداند	لازم نیست بداند
- وظایف دانشجو در بخش (Ward)	۱ ❑	۲ ❑	۳ ❑	۱ ❑	۲ ❑	۳ ❑

اینجا کجاست؟ وظیفه من چیست؟

جدول ۱. نیازهاي آموزشي ازنظر دانشجویان و استادان

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-03]

نيازهاي آموزشي ازنظر دانشجويان :	نيازهاي آموزشي دانشجويان ازنظر استادان :
اختيارات دانشجو در اتاق عمل	شيوه برخورد با بيماران هنگام گرفتن شرح حال
اختيارات دانشجو در كشيك اورژانس	چگونگي رويكرد به بيماري (Approach to Disease)
اختيارات دانشجو در بخش	آنچه دانشجو در غياب استاد مي تواند انجام دهد
نقشه داخلي بيمارستانهاي آموزشي	روش راند در بخش و وظايف تيم پزشكي در آن
چگونگي استفاده از قسمتهاي ديگر بيمارستان براي يادگيري	اختيارات دانشجو در بخش
آنچه دانشجو در غياب استاد مي تواند انجام دهد	وظايف دانشجو در بخش

طراحي و اجراي برنامه

نتايج مطالعه در جلسه اي با حضور معاون آموزشي دانشگاه و دانشكده پزشكي، بعضي استادان بخشهاي داخلي و جراحي، مدير و كارشناسان مركز توسعه آموزش پزشكي و نماينده دانشجويان بررسي شد. براساس نظرات كارشناسي استادان و مسؤولان در اين جلسه، قرار شد برنامه مقدماتي دو روزه اي براي پاسخ به اين نيازهاي آموزشي طراحي و اجرا شود. پس از هماهنگي با استادان، برنامه اي با اهداف و روشهايي كه در جدول ۲ آمده است، در تاريخ ۳ و ٤ مهرماه ۷۸ از ساعت ۸/۵ تا ۱۲ صبح در سالن كنفرانس بيمارستان نور به صورت سمينار و از طريق نمايش فيلم و اسلايد و پرسش و پاسخ اجرا شد. حدود ۲۳۰ نفر از دانشجويان ترم ۱ و ۲ در اين برنامه شركت كردند.

همچنين «**دفترچه راهنماي ورود به دوره باليني**» با همكاري استادان و دانشجويان سالهاي بالاتر درباره موضوعات زير تهيه شد:

ترجمه بخش آموزش باليني كتاب The Wards

راهنمايي هاي دانشجويان موفق سال بالاتر درمورد نحوه شروع كار باليني

معرفي كتاب Surgical Recall

سخناني از اوسلر

آنچه دانشجويان بايد در اتاق عمل ياد بگيرند و ...

نتايج ارزشيابي برنامه

در انتهاي برنامه درباره لزوم و كيفيت موضوعات ارائه شده توسط پرسشنامه اي ۲۰ سؤالي از دانشجويان نظرسنجي شد. ۱۰۰ عدد از پرسشنامه هاي پرشده معتبر تشخيص داده شد (۷۰ درصد بازگشت). براساس داده هاي پرسشنامه هاي پرشده، ۵۰ درصد شركت كنندگان آقايان، ٤۸/۳ درصد ترم ۱ باليني و بقيه ترم ۲؛ و ٤۸/۷ درصد بخش داخلي و بقيه در بخش جراحي بودند. پايايي پرسشنامه برحسب آلفاي كورنباخ ۰/۹۳۰۸ بدست آمد.

نتايج ارزشيابي موضوعات به ترتيب كيفيت ارائه ازنظر دانشجويان:

۱) وظايف دانشجوي پزشكي
۲) پاراكلينيك در پزشكي
۳) مهارتهاي عملي

جدول ۲. عناوين و اهداف برنامه آزمايشي آشنايي با دوره باليني

عناوين	اهداف
۱) آشنايي دانشجويان با كار باليني	آشنايي با تيم پزشكي، محيط و امكانات بيمارستان
۲) آشنايي دانشجويان با روند آموزش و يادگيري در دوره باليني	آشنايي دانشجويان با نحوه:
	رويكرد به بيماري (Approach to Disease)
	تصميم گيري باليني
	مهارتهاي ارتباطي
	كاربرد منطقي پاراكلينيك
	يادگيري مهارتهاي عملي
۳) دانشجوي پزشكي كيست؟	آشنايي دانشجويان با وظايف و اختيارات خود
٤) ارزيابي دانشجو	شيوه ارزيابي دانشجو در دوره باليني
۵) آشنايي با بخشهاي داخلي و جراحي	اهداف، منابع درسي و ارزشيابي هر بخش
٦) فيلم كوتاه	آشنايي دانشجويان با گوشه اي از مشكلات آموزش باليني
٤) آشنايي با بيمارستان	
۵) Approach to Disease	
٦) مهارتهاي ارتباطي	
۷) تصميم گيري باليني	
۸) آشنايي با برنامه	

بحث:

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-03]

اسماعيلي و همكاران نشان دادند كه تنها كمتر از نيمي از مدت زمان حضور دانشجويان باليني در هر بخش، صرف آموزش شده است(٤). اگر قرار باشد در طول دوره كارآموزي، دانشجو با كار باليني و محيط بيمارستان آشنا شود و به يادگيري مهارتهاي ارتباطي، شرح حال گرفتن و معاينه فيزيكي نيز بپردازد، آيا زماني براي آموزش حداقلهاي يادگيري مخصوص هر يك از بخشهاي باليني باقي مي ماند؟

براساس سنتي مرسوم و توافقي نامكتوب، مسؤوليت فراهم نمودن برنامه و زمينه هاي آموزشي برعهده دانشجويان گذاشته شده است، در حالي كه بعد و قبل از شروع اين دوره، هيچ گونه آموزشي در اين مورد نديده اند. وجود اختلاف نظر بين نظرات استادان و دانشجويان درباره نيازهاي آموزشي ورود به دوره باليني تأكيدي بر اين مدعاست.

مرور برنامه هاي آموزشي دانشكده پزشكي آمريكا، كانادا و انگليس نشان مي دهد كه دوره هايي تحت عنوان Introduction to Clinical Medicine همزمان با شروع دروس پايه عرضه مي گردد. دوره هاي مذكور، شامل : آموزش مهارتهاي گرفتن شرح حال و انجام معاينه فيزيكي، كار در گروههاي كوچك، مهارتهاي ارتباطي و ... مي باشد كه حداقل ١٠٠ ساعت برنامه را شامل مي شود.

در گذشته، در دانشكده‌هاي پزشكي، درسي به نام مقدمات پزشكي ارائه مي شد. در اين درس دانشجويان سال سوم، پنج شنبه ها را در بيمارستان مي گذراندند و با محيط بيمارستان و كار باليني آشنا مي شدند. اكنون نيز درسي به نام سميولوژي ارائه مي شود. اما به علت مشكلاتي از قبيل تعداد زياد دانشجويان، كمبود وقت استادان و ناهماهنگيهاي آموزشي، ميانگين ساعتي كه در اين درس عملاً توسط استادان و اغلب دستياران صرف آموزش مي شود، چيزي در حدود ٥-٤ ساعت در طول دوره است و پاسخگوي نياز دانشجويان به مقدمات ورود به دوره باليني نمي باشد.

استقبال دانشجويان از برنامه آموزشي ارائه شده و اعلام رضايت آنها از برنامه، عليرغم كوتاه بودن مدت و ارائه برنامه در گروه بزرگ و عمدتاً به صورت سخنراني، نشان‌دهندة نياز وسيع دانشجويان و مؤيد ضرورت تدوين برنامه‌اي مناسب براي ورود دانشجويان به دوره باليني مي‌باشد تا از اتلاف وقت و سرگرداني دانشجويان و بالتبع كاهش يادگيري آنان جلوگيري شود.

قدرداني

از او كه اگر پيرويش كنيم، ياريمان مي كند و قدمهايمان را استوار مي گرداند.

از دوستان بزرگواري كه ما را دراجراي اين برنامه ياري دادند، آقايان: دكتر بهزاد ذوالفقاري، علي معيني، دكتر مهدي قاسمي، دكتر پيام كبيري، دكتر عبدالمهدي بقايي، دكتر پيمان اديبي، بهدين عابد حقيقي، دكتر محمود عصارزادگان و خانم بنفشه تميزي فر.

و همچنين از استادان گرامي، آقايان: دكتر مسيح صبوري، دكتر علي‌اكبر مرتضوي، دكتر مهرداد معمارزاده، دكتر حامد دقاق‌زاده، دكتر اكبر بهداد، دكتر سيدمحمد ابراهيم عريضي، دكتر سيدغفور موسوي، دكتر حميد صانعي، دكتر محمود سعيدي، دكتر حبيبا... تابان و خانم دكتر اشرف امين‌الرعايا.

References

١. Fine PL. The Wards: An Introduction to Clinical Clerkship. Little Brown and Co. ١٩٩٤: ١٩-٢٥.

٢. Moss F. The anxieties of new clinical Students. Med edu. ١٩٩٢; ٢٦: ١٧-٢٠.

٣. Down SB. Teaching in the Health Related Professions, Carolina Academic Press. ١٩٩٧: ٩١-٩٢.

٤. اسماعيلي ع. اوقات آموزش باليني در دانشگاه ما چگونه مي گذرد و ايده‌آل آن چيست؟ مجله پژوهش در علوم پزشكي، ١٣٧٧؛ ٣ (پيوست ١).

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-03]